

Verslaving en het zwarte gat

Jaap van der Stel*

Ik beschouw het als mijn missie vragen te stellen bij vanzelfsprekendheden, zoals het gebruik van begrippen of termen, en erover na te denken wat de mogelijke onbedoelde en ongewenste gevolgen ervan zijn. Aan woorden kleven allerlei betekenissen, herinneringen en emoties waarvan we ons vaak nauwelijks bewust zijn. Is dat erg? Soms wel en soms niet. Je kunt zeggen dat een woord maar een woord is, en dat het gaat om de goede bedoelingen en inzichten die zich daar achter verschuilen. Maar zo werkt het vaak niet, zeker niet in de psychiatrie of de verslavingszorg. Stigmatisering en mystificatie liggen op de loer en onbewust passen mensen - patiënten, familieleden en hulpverleners - zich aan bij de met een begrip verbonden houdingen en gedragingen. Dat remt de vooruitgang van de zorg en hindert de emancipatie van mensen met een psychische stoornis.

Zo vind ik het raar dat de term verslaving nog steeds wordt gebruikt en dat bijna niemand zich ervoor inspant om erover na te denken of een beter begrip niet op zijn plaats is. Een begrip dat concreter - en ook minder absolutistisch - samenvat wat er bij 'verslaafde' mensen aan de hand is. Liefst zou ik een begrip wensen dat een kiem van herstel al met zich meedraagt. Waarom? Ik vermoed dat zoiets ongewenst ziektegedrag kan voorkomen en dat het kan dienen als een 'hefboom' tot verandering. Zo bezien vind ik het ook vreemd dat de cliëntenbeweging in de 'zorg die tot nu toe wordt aangeduid als verslavingszorg' zich nooit met de aanduiding Het Zwarte Gat.

Het is wel begrijpelijk. Mensen die te veel en te vaak misbruik maken van middelen staan voor hun gevoel vroeg of laat 'met de kloten voor het blok' (lees: een zwart gat). Erger nog: velen ervaren het zo dat ze erin verzeild zijn geraakt, bijvoorbeeld doordat ze denken dat ze steeds

* Dr. J.C. van der Stel is senior-onderzoeker bij GGZ inGeest te Bennebroek en associate lector bij de Hogeschool Leiden. E-mail: jaapvanderstel@gmail.com.

meer moeten gebruiken of doordat ze grensoverschrijdend en zelfs crimineel gedrag vertonen waarover ze de controle lijken te hebben verloren.

Toch lijkt het mij een verkeerde benaming voor een beweging die gericht is op herstel - sterker nog: op zelfherstel. Een echt zwart gat zuigt immers alles op en vermorzelt voorgoed wat erbij in de buurt komt. Voor zover er ooit mensen in een zwart gat verzeild zijn geraakt, staat het vast dat er nog nooit iemand is uitgekropen. De uitdrukking zie ik daarom, net als de term verslaving, als een absurdistische overdrijving die geen recht doet aan het gegeven dat er ook veel mensen bestaan die volledig verslinderd zijn aan een of meer middelen, maar die zich daar toch aan kunnen onttrekken, vaak zelfs zonder hulp. Hoe uitzichtloos hun lichamelijke, psychische of sociale gesteldheid ook is, kans op herstel - hoe klein ook - is er altijd.

Het kan anders. Zo wordt er wereldwijd gediscussieerd over de vraag of de term schizofrenie niet meer kwaad dan goed doet, vanwege de stigmatisering die van een diagnose kan uitgaan, en of er geen betere term voorhanden is. Een die recht doet aan moderne wetenschappelijke inzichten. In Nederland strijdt Jim van Os (van de Universiteit Maastricht) al jaren voor een alternatief, ondersteund door de uitkomsten van epidemiologische studies naar de kenmerken van mensen die als schizofreen worden aangeduid.¹ De discussie is actueel omdat de DSM wordt herzien. Opmerkelijk is dat internationaal de patiëntenbeweging steun geeft aan de zoektocht naar een alternatief voor de term schizofrenie.

Kansen op herstel moet je benutten, ook als het om begrippen gaat.

1 Van Os heeft voorgesteld de term schizofrenie te vervangen door de uitdrukking 'salience dysregulation syndrome' (*British Journal of Psychiatry*, 194, p. 101-103). Niet erg sexy natuurlijk maar de werkelijkheid wordt wel dichter benaderd.